

DOI: : <http://dx.doi.org/10.17355/rkkpt.v23i4.83>

DINÓK HENRIETT ÉVA*

A gyűlölet-bűncselekmények – A megkülönböztetett figyelem indokai**

A gyűlölet-bűncselekmények fogalma, gyűlölet versus előítélet

A tanulmány a magyar jogrendszerben és közbeszédben viszonylag új keletű fogalmat, de korántsem új jelenséget, a gyűlölet-bűncselekményeket, annak fogalmát és hatásait vizsgálja. Az írás kiinduló pontja, hogy a gyűlölet vezérelte bűncselekmények számos szempontból megkülönböztethetőek más bűncselekményektől. Ezek súlyosabb hatásokkal járhatnak mind az egyénre, mind a közösségre nézve pszichés-érzelmi, emberi jogi, társadalmi, gazdasági szempontból, és üzenet-bűncselekmény jellegükből fakadóan nem csupán az áldozatra és az érintett csoportra nézve fejtik ki hatásukat.

A gyűlölet-bűncselekmények olyan bűncselekmények, amelyeket részben vagy egészben egy csoporttal szembeni előítélet motivál. A szakirodalom illetve a nemzetközi dokumentumok¹ egy része sokszor használja az „előítélet-bűncselekmény” kifejezést (*bias crime*) a „gyűlölet motiválta bűncselekmény” (*hate crime*) helyett, mivel egy társadalmi csoporttal szembeni előítélet a bűncselekmény mozgatórugója. Egyes nézetek szerint valamilyen szintű ellenséges érzülettel mindig rendelkezik az elkövető, viszont nem szükséges,

* A szerző az MTA Társadalomtudományi Kutatóközpont Jogtudományi Intézet fiatal kutatója. E-mail: dinok.henriett@tk.mta.hu

** A tanulmány a NMHH Média tanács Média tudományi Intézetének támogatásával készült. A tanulmány a 2015. február 3-án tartott *Romák a tudományos életben* c. konferencián elhangzott előadás szerkesztett, kibővített változata.

¹ Vö. Európai Biztonsági és Együttműködési Szervezet 2009. december 2-án elfogadott, 9/09. számú Miniszter Tanácsai határozata.

hogy érzelmi állapota elérje a gyűlölet szintjét.² Más nézetek szerint elegendő, hogy a bűncselekmény mozgatórugója az előítélet, amely nem feltétlenül az elkövető által érzet előítéletben nyilvánul meg, hanem a társadalomban meglévő előítéletekre alapoz. Így például az elkövető azért választ rablás célpontjának (nem nyíltan) meleg áldozatot, mert feltételezi, hogy az áldozat nem mer majd feljelentést tenni, mert akkor a körülményekből kiderülhetne szexuális orientációja. Tehát az elkövető a társadalomban élő előítéletekre alapozza a stratégiáját, és ebben az esetben indifferens, hogy ő maga előítéletes-e.

Ez a fajta megkülönböztetés az alapja a prototipikus és opportunisták gyűlölet vezérelte bűncselekmények (*prototypical/opportunistic hate crime*) elkülönítésének:³ a prototipikus gyűlölet-bűncselekmény során az elkövetőt a csoport iránti ellenséges érzések motiválják, míg az opportunisták esetében a társadalomban meglévő előítéletek jelentik a motiváció bázisát. Ha egy elkövető például, hogy férfiasságát bizonyítsa barátai előtt, egy amis vallású férfit inzultál, azért, mert úgy gondolja, hogy a kiszemelt áldozat nem fog erőszakosan reagálni a konfliktus során pacifista vallási meggyőződése miatt.

A differenciálás egy másik fajtája, a rasszista indíttatású (*racial animus*) és diszkriminációs szelekción alapuló (*discriminatory selection*) gyűlölet motiválta bűncselekmények.⁴ Az előbbi kategória esetében az elkövető olyan ellenséges érzelem által motiválva követi el a cselekményt, amelyet az áldozat csoportja, illetve az áldozat iránt érez annak csoporttagsága miatt, akárcsak a prototipikus gyűlölet vezérelte bűncselekmények esetében. A második esetben pedig azok az esetek tartoznak, amikor az áldozat kiválasztását a társadalomban egy adott csoporttal szemben meglévő előítéletekre alapozza az elkövető.

Azonban a rasszista indíttatású bűncselekmények esetében sem arról van szó, hogy az adott ellenérzésnek el kell érnie a gyűlölet szintjét; elegendő, ha az elkövető ellenséges érzelmeket táplál az áldozat és csoportja iránt. Ha a gyűlölet vezérelte bűncselekmények esetében kizárólag a gyűlölet általános jelentésére szorítkoznánk –

² Balogh Lídia – Pap András László: *A homofób...*, i. m., 2011, 129.

³ Woods, Jordan Blair: *Taking the „Hate”...*, i. m., 2008, 491.

⁴ Lawrence, Frederick M.: *Punishing Hate...*, i. m., 1999, 30.

heves ellenszenv, nagyfokú ellenséges indulat,⁵ illetve tartós, agresszív impulzusok –, akkor az elkövetők köre leszűkülne a legextrémebb gyűlöletindítatású cselekményekre. Éppen ezért a gyűlölet-bűncselekmény kifejezést ebben a tágabb értelemben használok; nem leszűkítve a gyűlöletre mint szélsőséges érzelemre, inkább szinonimaként az előítélet vezérelte bűncselekményekre.

Természetesen a gyakorlatban közel sem ilyen egyszerű különbséget tenni a kategóriák között;⁶ illetve szinte lehetetlen olyan definíciót alkotni, amely teljes egészében lefedné a gyűlölet-bűncselekmények összes típusát. A fogalom függ a társadalmi és történelmi kontextustól, a jelenség pedig kontextusonként is dinamikusan változónak tekinthető.⁷

A gyűlölet-bűncselekmény megvalósulásához két együttes feltétel fennállására van szükség: egy *alapbűncselekmény* megvalósulására (amely lehet személy vagy dolog elleni erőszak is, így például emberölés, testi sértés, rongálás, garázdaság), másrészt az ezen cselekményt motiváló *előítéletre*. Ezáltal a gyűlölet-bűncselekmény inkább a motiváció, és nem a tett által meghatározott cselekmény.

A gyűlölet-bűncselekmény áldozatait az elkövető az áldozat egy vagy több vélt vagy valós tulajdonsága – például vallása, etnikai hovatartozása, szexuális orientációja, fogyatékosága – alapján választja ki. Így nem szükséges, hogy az áldozat valóban az adott csoporthoz tartozzék, akkor is megilleti a védelem, ha valójában nem is tartozik az adott csoporthoz, csupán az elkövető percepciója alapján sorolódott a csoporthoz. Ugyancsak gyűlölet-bűncselekménynek tekinthető a dolog elleni erőszak, amikor a bűncselekményt a védett csoportokhoz vagy ilyen csoportok tagjához tartozó vagy ezekkel azonosított vagyontárgyak, ingatlanok, azaz a társadalmi csoporttal összefüggésbe hozható dolog sérelmére követik el.

A gyűlölet vezérelte bűncselekmények fogalmának kialakítását az indokolja, hogy az emberek egyes tulajdonságai – például a bőrszín, a vallás, a szexuális orientáció – a személyiség olyan

⁵ Magyar Értelmező Kéziszótár, 1992, i.m., 491.

⁶ Berk, Richard A. – Boyd, Elizabeth A. – Hamner, Karl M.: *Thinking More Clearly...*, i.m., 2003, 52.

⁷ Perry, L. Barbara (ed.): *Hate and Bias Crime...*, i. m., 2003, 4.

lényeges elemének tekinthetők, amelyek a kiemelt, speciális védelem igényét is magukban hordozzák. Ezek az úgynevezett védett tulajdonságok, amelyek alapján az egyébként összehasonlítható helyzetben lévő személyek között tilos különbséget tenni – néhány kivételtől eltekintve, amikor a különbségtétel kifejezetten megjelölt társadalmi csoport tárgyilagos értékelésén alapuló esélyegyenlőtlenségének felszámolására irányul. Az, hogy mi számít védett tulajdonságnak, térben és időben, társadalmi és politikai körülmények függvényében változhat.⁸

Álláspontom szerint az egyik legkomplexebb fogalmat az Európai Biztonsági és Együttműködési Szervezet (továbbiakban: EBESZ) Miniszteri Tanácsának a gyűlölet-bűncselekmények elleni küzdelemről szóló határozatában⁹ találhatjuk meg, mely szerint előítéletes bűncselekmény:

„A) minden olyan bűncselekmény, ideértve a személy vagy vagyon elleni bűncselekményeket, ahol a bűncselekmény áldozatának, helyszínének vagy tárgyának kiválasztása mögött ezen áldozatok, helyszínek vagy tárgyak B pontban meghatározott csoporthoz való vélt vagy valós tartozása, e csoporthoz fűződő kapcsolata, vagy e csoport számára nyújtott támogatása áll;

B) egy csoport bármely olyan tulajdonságon alapulhat, amelyben a csoport tagjai osztoznak, így például a tagok vélt vagy valós faji hovatartozása, nemzeti vagy etnikai származása, nyelve, bőrszíne, vallása, neme, kora, értelmi vagy testi fogyatékosága, szexuális irányultsága vagy más hasonló tulajdonsága.”¹⁰

⁸ Ezek többnyire olyan tulajdonságokhoz kötődnek, amelyekről nem az egyén dönt. Ettől függetlenül a védelem jogosultsága nem kérdőjeleződik meg például a vallási hovatartozás esetén sem, noha az érintettek dönthetnének úgy is, hogy más vallás követőivé válnak – ez azonban olyan „magas költséggel” (a személyiségük lényegéhez tartozó meggyőződésük, az identitásuk feladásával) járna, amelynek viselése nem várható el az egyéntől. Ugyanigy, a bőrszín alapú diszkrimináció attól még nem válna megengedetté, ha egy biotechnológiai eljárásnak köszönhetően valamennyi fekete bőrpigmentációja megváltoztathatóvá válna. L. Balogh Lídia – Pap András László: *A homofób...*, i. m., 2011.; Pap András László: *Overruling Murphy's law...*, i. m., 2013, 115–155.

⁹ EBESZ 9/09. számú Miniszter Tanácsi határozat.

¹⁰ A fogalom fordítását l. Dombos Tamás: *Gyűlölet-bűncselekmények Magyarországon: Jogi szabályozás, statisztikai adatok, sértetti csoportok* c.

A gyűlölet-bűncselekményeket meg kell különböztetni más előítélet vezérelte cselekményektől, így például a gyűlöletincidensektől. A nemzetközi útmutatók¹¹ gyűlölet vezérelte incidensnek tekintenek minden olyan incidenst, cselekményt, amelynek háttérében ugyan előítélet áll, de nem bűncselekmény. Emellett léteznek olyan bűncselekmények, amelyek ugyan magukon viselik az előítélet vezérelte bűncselekmények bizonyos jegyeit, de egy-egy jellemzőjüket tekintve eltérnek azoktól. Vannak olyan tényállások, amelyek pusztán a gyűlölet kifejezésére irányulnak – ide tartozik például a gyűlöletbeszéd (uszítás, izgatás¹²) –; ezek nem képezik jelen írás tárgyát. Végül a népirtás és az apartheid bűncselekménye is megfelel a gyűlölet-bűncselekmények fogalmának, de ezek csupán említésre kerülnek az emberi jogi dimenziók kapcsán. Ezek ugyanis olyan speciális jellemzőkkel bírnak, amelyek jelentős mértékben megkülönböztetik más bűncselekményektől: az adott csoport teljes vagy részleges megsemmisítésére, elnyomására irányulnak, volumenükben teljesen eltérnek más bűncselekményektől, illetve esetükben más jogalkotási és eljárásjogi szempontok érvényesülnek.

Az egyénre, a közösségre és a társadalomra gyakorolt hatás

Számos szempont létezik, amelyek alapján gyűlölet vezérelte bűncselekmények megkülönböztethetők más bűncselekményektől. A gyűlölet-bűncselekmények hatásai három különböző szinten ragadhatók meg: az egyén, azaz a sértett; a közösség, azaz a védett csoport; valamint a társadalom szintjén.

A gyűlölet-bűncselekmények az egyéni áldozat szintjén

Az egyénre gyakorolt hatások tekintetében a kutatások azt mutatják, hogy az áldozatra gyakorolt pszichikai hatás súlyosabb,

előadása. Elhangzott a Magyar Tudományos Akadémia IX. Osztályának Állam- és Jogtudományi Bizottság Rendészeti Albizottságának *A gyűlölet-bűncselekmények – dogmatika és joggyakorlat* c. tudományos ülésén 2013. március 8-án

¹¹ Vö. pl. EBESZ/DIEJH: *Hate Crimes in the OSCE Region...*, 2013, i.m., 13. ill. ACPO: *Hate Crime Operational Guidance*, 2014, i.m., 3.

¹² A magyar Btk. közösség elleni uszításként szabályozza (Btk. 332. §).

mint más bűncselekmények esetében.¹³ A British Crime Survey¹⁴ eredményei szerint a rasszista motivációból elkövetett bűncselekmények áldozatainál magas szintű érzelmi reakciók figyelhetők meg a bűncselekményt követően, így többek között félelemérzet, sokk, depresszió, illetve alvási nehézségek.¹⁵ A gyűlölet vezérelte bűncselekmények áldozatainak nagyobb része számolt be – összehasonlítva a nem rasszista bűncselekmények áldozataival – arról, hogy aggódik, illetve nagyon aggódik amiatt, hogy ismét áldozattá válhat. Az egyetlen kivételt ez alól a szexuális erőszak áldozatai jelentették, akik a rasszista erőszak áldozataival azonos arányban tartottak az ellenük elkövetett bűncselekmény megismétlődésének veszélyétől.¹⁶ Emellett más bűncselekményekkel összehasonlítva a gyűlölet-bűncselekmények áldozatainál sokkal nagyobb arányban figyelhető meg depresszió, düh és poszttraumás stressz-zavar.¹⁷

Iganski és Lagou tanulmányukban a British Crime Survey 2002–2005-es adatait vizsgálták. Az említett időszakban angol és walesi háztartások 16 év feletti tagjait kérdezték arról, hogy a felmérést megelőző tizenkét hónapon belül bűncselekmény áldozataivá váltak-e ő maguk vagy a velük egy háztartásban élők, és ha igen, akkor hány alkalommal. A felmérés során, sajnos, csak a rasszista motivációra kérdeztek rá a gyűlölet vezérelte bűncselekmények körében, egyéb (például antiszemita vagy homofób) motivációra nem. A gyűlölet-bűncselekmények áldozatainak többsége egyszeri incidenst jelentett, de jó néhány esetben ismétlődő viktimizációról volt szó. A felmérés módszertanát illetően megjegyzendő, hogy ha tizenkét hónapon belül több mint hat különböző incidens történt a válaszadóval, akkor csak az első hat jelent meg az eredmények

¹³ L. pl. Iganski, Paul – Lagou, Sporidoula: *How Hate Crimes...*, i.m., 2009, 1–13., ill. McDevitt, Jack [et al.]: *Consequences for Victims...*, i.m., 2001, 139–151.

¹⁴ 1982 óta folytatott, bűnözéssel kapcsolatos felmérés, amely Angliára és Walesre terjed ki, és amelynek során arról kérdezik a lakosság tagjait, hogy az elmúlt egy évben bűncselekmény áldozataivá váltak-e; az egyes bűncselekménytípusok elterjedtségének és természetének vizsgálata érdekében. 2012-ben és 2013-ban 50.000 háztartás vett részt a felmérésben, amely a fel nem jelentett esetekre is kiterjed. L. <http://www.crimesurvey.co.uk>

¹⁵ EBESZ/DIEJH: *Prosecuting Hate Crimes: A Practical Guide*. 2014.

¹⁶ Iganski, Paul – Lagou, Sporidoula: *How Hate Crimes...*, i. m., 2009, 9.

¹⁷ Herek, Gregory [et al]: *Victim Experiences ...*, i.m., 2002, 243–259.

között; illetve, ha egy bizonyos bűncselekmény többször fordult elő, akkor sorozatos cselekményként tüntették fel.

A felmérés kitért arra is, hogy milyen változásokat eredményezett a családok életében a bűncselekmény megtörténte, különösen a védelmi intézkedések terén.¹⁸ A kutatási eredményekből kiderül, hogy a súlyosabb következmények különösen a pszichés, érzelmi hatások terén jelentkeztek. Vegyünk például egy családot, amely folyamatosan rasszista zaklatásoknak van kitéve: ezek miatt a család mentális és pszichikai egészsége egyaránt sérülhet; illetve, a gyerekek mentális, fizikai egészsége és szocializációja veszélyeztetett, mert a szülők nem merik elengedni őket otthonról játszani, alulteljesítenek az iskolában az otthoni stressz hatására, szélsőséges esetben a szülők a félelem hatására teljesen bezárkóznak, és még iskolába sem engedik a gyerekeket. Az ilyen családoknak közösségi támogatásra is szüksége van – a lakóközségektől, a rendőroktól, az iskolai személyzettől és egyéb intézményektől – a félelem feloldása érdekében.¹⁹ Kitűnő példa a közösségi kezdeményezésekre a gyűlölet-bűncselekmények megelőzése terén a „Not In Our Town” elnevezésű kezdeményezés, amely az amerikai egyesült államokbeli Billingsből (Montana) indult, amikor szkinhedek megfélemlítettek egy afroamerikaikból álló vallási közösséget: a billingsi lakosok közösen kezdték őrizni a gyülekezet tagjait. Később, amikor egy hatéves zsidó gyermek szobájának ablakát követ dobták be, tízezer ember helyezett el menórát az ablakában, hogy így tiltakozzanak a tett ellen, és így biztosítsák a megtámadott családot a támogatásukról. A kezdeményezés – amely mára már mozgalommá nőtte ki magát Észak-Amerikában – célja, hogy a helyi közösségek tagjainak bevonásával felderítsen minden gyűlöleten alapuló tevékenységet, biztosítsa az áldozatokat a közösség támogatásáról, valamint például közösségi akciótterveket alakítson ki, szem előtt tartva a közösségek sokszínűségét mint kiemelt értéket.²⁰

Az egyénre és családra gyakorolt hatások kapcsán érdemes megemlíteni, hogy a mindennapi diskurzusban sokszor felmerülő érv a gyűlölet-bűncselekményeknek kapcsán, hogy elkövetésüket

¹⁸ Iganski, Paul – Lagou, Sporidoula: *How Hate Crimes...*, i.m., 2009, 3.

¹⁹ Uo. 6.

²⁰ Bővebben l. <http://www.niotbillings.org/>

gyakran különös kegyetlenség jellemzi. Valójában arról van szó, hogy a súlyosabb esetek kapnak nagyobb figyelmet éppen e jellegükből kifolyólag, míg a nagyobb számban megjelenő esetek, például a rongálások, a garázdaság kevésbé. Azonban pont ezek a kisebb súlyú cselekmények, amelyek a leginkább befolyásolhatják az áldozat és a család mindennapjait.

A legátfogóbb kutatást a pszichológiai hatások tekintetében McDevitt, Balboni, Garcia és Gu²¹ készítették 1991 és 1997 közötti bostoni eseteket vizsgálva. A kutatásban gyűlölet-bűncselekmények és más bűncselekmények áldozatai egyaránt részt vettek. A kérdőívek kifejezetten a pszichológiai hatások mérésére készültek. A tizenkilencből hat tétel szignifikáns eltérést mutatott a gyűlölet-bűncselekmények és a párhuzamos bűncselekmények áldozatai között (depresszió, idegesség, koncentrációs problémák, az esetről való önkéntelen gondolkodás, jelentéktelenségérzet stb.).

A gyűlölet-bűncselekmények második szintje: a védett csoport. Az üzenet-bűncselekmények

Az egyénre gyakorolt hatások mellett a gyűlölet-bűncselekmények sajátossága, hogy nem csupán az individuum ellen irányul a támadás, hanem a közösség valamennyi tagja veszélyeztetve érezheti magát. Hasonló a megközelítés a szexuális erőszak esetében is (ha egy nő szexuális erőszak áldozatává válik, a többi nőben is felmerülhet, hogy akár ő is lehetett volna az áldozat).²² Az egyéni és közösségi hatásokhoz is egyaránt köthető, sokszor emlegetett jellemzője a gyűlölet-bűncselekményeknek, hogy *üzenet-bűncselekményeknek* tekinthetők,²³ mert az áldozatok nem egyénként válnak célponttá, hanem szimbólumokként, a közösség megtestesítőiként – így a bűncselekmény üzenetnek tekinthető a teljes közösség felé. Emiatt a gyűlölet-bűncselekmények velejárója a félelem átvetülése a csoportra. Weinstein²⁴ *in terrorem*-hatásnak

²¹ Vö. McDevitt, Jack [et al.]: *Victim Experiences...*, i.m., 2001, 139–151.

²² Iganski, Paul – Lagou, Sporidoula: *How Hate Crimes...*, i.m., 2009, 2.

²³ Vö. Perry, Barbara: *In the Name of Hate...*, i.m., 2001; Perry, Barbara – Alvi, Shahid: *'We are vulnerable'...*, i.m., 2011, 57–71.

²⁴ Weinstein, James: *First Amendment challenges...*, i.m., 1993, 12–13.

nevezi ezt a jelenséget, amikor egy csoport megfélemlítése egy vagy több tag viktimizációján keresztül történik.

Mivel az áldozat – feltételezett hovatartozása miatt – szimbolikus jelentőséggel bír a tettes számára, ezért nem személyként foglalkozik vele, hanem annak személyiségét néhány valós vagy vélt tulajdonságára redukálja.²⁵ Ezt a megközelítést támasztja alá egy 2012-es magyar homofób gyűlölet-bűncselekmény, amely különös kegyetlensége ellenére csak szűk körben vált ismertté. Az ítéletben foglalt tényállás szerint: az elkövető

“[a] bűncselekmény elkövetését megelőzően kb. egy évvel korábban olvasott újságban, illetve a teletexten sok olyan hirdetést, amelyben férfi keresett férfi partnert magának, ezért ez a gyűlölet erősödött benne olyan szinten, hogy szeretett volna többet is »kinyírni«, méghozzá úgy, hogy fegyvert vesz magának. Végül is erről letett, mert nem volt pénze fegyverre, nem is tudta, hogy hogyan szerezzen. Ezek után a vádlott úgy döntött, hogy nem egyszerre többet, hanem csak egyszerre egyet próbál megölni, azért, hogy fogyjanak. (...) A vádlott (...) felkelt, és reggeli után eszébe jutott homoszexuális személyekkel szemben érzett gyűlölete. Majd eltervezte, »a mai nap tökéletes hogy egyet végre megöl belőlük«. Bekapcsolta a televíziót ahol a ... Teletext ... oldalán véletlenül rátalált a sértett a 06/...-as telefonszámára. A vádlottban tudatosult, hogy ő lesz a mai »áldozata«. Azt is eltervezte, hogy hogyan fogja megölni.”²⁶

Ahogy az eset is mutatja, az elkövető véletlenszerűen választotta ki áldozatát annak csoporttagsága alapján, az áldozatra nem mint egyénre, hanem a csoport megtestesítőjére tekintett.

Az egy-egy társadalmi csoporttal szembeni előítélet nemcsak motivációt jelenthet, de az elkövetők számára igazolásul is szolgálhat a tette. A kiválasztott áldozatok az elkövetők szemében egymással „helyettesíthetők” (és ebben is gyökereznek a közösséget is érintő hatások); az ilyen bűncselekmények jelentős részét az áldozatok számára ismeretlenek követik el, és az áldozatok sokszor éreznek

²⁵ Utasi Judit: *A gyűlöletbűnözés háttere...*, i.m., 2011, 115–126.

²⁶ A Háttér Társaság által kutatási célból átadott ügyek. Debreceni Törvényszék, 25.B.48/2013/23. sz.

frusztrációt amiatt, hogy nem tehetnek semmit egy újabb bűncselekmény elkerülése érdekében, hiszen csak „rossz helyen voltak rossz időben”.²⁷

Helen Ah Lim 2002–2003-ban végzett, 45 mélyinterjú alapján kutatásának eredményei alapján abból indul ki,²⁸ hogy a gyűlölet-bűncselekmények esetében az elkövetőt a felsőbbrendűség érzete vezérli, az erőszakot és egyenlőtlenséget egyfajta „mi és ők” gondolkodásmóddal igazolja. Az elkövetők úgy gondolják, hogy kívülállók ellen harcolnak, akik nem osztják az értékeiket, akik a szabadságukat és a jogukat fenyegetik. Ezért úgy érzik, hogy üzenetet kell küldeniük a teljes csoport felé.²⁹

A gyűlölet-bűncselekmények esetében az első két dimenzió, az egyénre, valamint a közösségre gyakorolt hatások közül többnyire csak az első – az áldozatra gyakorolt pszichikai hatás – kap figyelmet, és az sem a szükséges mértékben. Hogy megértsük a kollektív és kumulatív hatásait a cselekménynek; azt, hogy hogyan hat az erőszak az etnikai, vallási és egyéb védett tulajdonságok alapján meghatározott társadalmi csoportok közötti kapcsolatokra, az első lépés, hogy képet kapjunk a viktimizáció hatásairól a közvetlen érintettek tekintetében.

A gyűlölet-bűncselekmények hatásainak harmadik dimenziója: a társadalmi hatások

Az első két dimenzióval párhuzamosan jelenik meg a gyűlölet vezérelte bűncselekmények hatásainak harmadik területe, a társadalmi hatások. Az Egyesült Államokban a *Wisconsin kontra Mitchell* (1993) ügyben.³⁰ Rehnquist főbíró rámutatott arra, hogy a gyűlölet-bűncselekményeknek szentelt kiemelt figyelem azért is fontos, mert az ilyen bűncselekmények további erőszakhoz vezethetnek. A nevezett ügy rövid tényállása szerint: 1989. október 7-én éjjel fiatal fekete férfiak és fiúk egy lakásban gyűltek össze Kenoshaban (Wisconsin), és a Lángoló Mississippi című film egy

²⁷ Danka Anita: *Rossz helyen lenni...*, i.m., 2009, 95.

²⁸ Ahm Lim, Helen: *Beyond the Immediate Victim...*, i.m., 2009, 107–122.

²⁹ Uo. 107.

³⁰ Bővebben l. <http://www.law.cornell.edu/supct/html/92-515.ZO.html> (2013. december 7.)

megrázó jelenetéről társalogtak, amelyben egy fehér férfi egy fekete fiút ütleget imádkozás közben. Végül a beszélgetés hatására az utcára mentek, és megtámadták az első feléjük sétáló fehér fiút. Ezt a hatást illusztrálják az alábbi példák is: 1989-ban New York városában egy fiatal afroamerikai meggyilkolását követően faji összetűzésekre került sor; Carson Cityben (Nevada) pedig 2002-ben tizenkét őslakos férfi támadott meg két hispán férfit, mert úgy vélték, hogy részük volt egy korábbi támadásban, amely őslakos ellen irányult. Ezen esetek szemléltetik, amikor a megtorlási vágy eluralkodik a megtámadott csoportok tagjain, és végül egy másik csoporttal szembeni erőszakban ölt testet. Egyes nézetek szerint az ilyen jellegű megtorló motiváció is a gyűlölet-bűncselekmények körébe vonható; egy kutatás például kimutatta, hogy a feljelentett ügyek egy része korábbi támadásokra adott válasz volt.³¹

Emellett bizonyos szempontból ide sorolom (nem kifejezetten a megtorló erőszak megnyilvánulásaként, hanem a megtámadott csoportra gyakorolt hatások, illetve a társadalmi csoportok közötti konfliktusok példájaként) a romák elleni 2008–2009-es támadássorozathoz³² kapcsolódó azon eseteket, amelyek kapcsán a bíróság roma embereket ítélte el közösség tagja elleni erőszak

³¹ Perry, Barbara – Olsson, Patrik: *Hate Crime as a Human Rights Violation...*, i.m., 2009, 179.

³² 2008. július 21-re virradó éjszaka lövéseket adtak le három, romák által lakott házra a Pest megyei Galgagyörkön, a támadásban senki nem sérült meg. 2008. augusztus 8-án a Szabolcs megyei Piricsén több Molotov-koktélt dobtak két, egymás mellett álló házra, majd lábon lőttek egy, a házból kilépő nőt. Szeptember 5-én Nyíradonyban lövéseket adtak le egy házra, amelyben romák aludtak, de nem sérült meg senki. Szeptember 29-én a Heves megyei Tarnabodon ismét Molotov-koktélokat dobtak és rálőttek romák házaira. 2008. november 3-án a Borsod megyei Nagycsécse egy negyvenhárom éves férfi és egy negyvenéves nő halt meg, amikor előbb benzines palackokat dobtak a házukra, majd több lövést adtak le rájuk. Egy tizenkilenc éves fiatalember életveszélyesen megsérült, amikor 2008. december 15-én Alsószolcán favágás közben rálőttek a saját háza udvarán. 2009. február 23-án, a Pest megyei Tatárszentgyörgyön egy férfit és ötéves kisfiát lőtték agyon, akik megpróbáltak kimenekülni felgyújtott házukból, két másik gyerek is megsérült. 2009. április 22-én este a Szabolcs megyei Tiszalökön agyonlőttek egy cigány férfit, aki éppen kilépett a saját háza ajtaján, hogy munkába menjen. 2009. augusztus 3-án a Szabolcs megyei Kislétán egy asszonyt megöltek, tizenhárom éves kislányát pedig életveszélyesen megsebesítették - sörétes puskával arcon lőtték - a támadók. Vö. Tábori Zoltán: *Cigány rulett...*, i.m., 2014,

bűncselekménye, azaz gyűlölet-bűncselekmény miatt. A legismertebb eset 2009 márciusában, Miskolcon történt, ahol olyan hírek terjedtek el, hogy cigányellenes támadások várhatók, és a helyi roma közösség ezen félelmét csak tovább erősítette a fokozott rendőri készség. s egy többségében romák lakta városrészben a családjaik védelmére készülődő férfiak egy autó utasaira támadtak. Az autó utasai közül – akik nyolc napon belül gyógyuló sérüléseket szenvedtek – egynek bizonyítottan szkinhed kötődése volt. Állításuk szerint azért jártak autójukkal hajnali fél kettőkor a főként romák lakta területet egy több liter gázolajat tartalmazó kannával, mert éjjel-nappal nyitva tartó boltot kerestek. A Miskolci Városi Bíróság összesen harmincnégy év szabadságvesztést szabott ki a roma vádlottakra közösség tagja elleni erőszak bűncselekménye miatt. A bíróság egy „halál a magyarokra” feliratú botra hivatkozott, továbbá az egyik vádlott vallomására, aki a támadáskor (egyedülként) magyarellenes szidalmakat kiabált. Ezt a vallomást – amelyet állítása szerint rendőri kényszerítés hatására tett – a vádlott a bíróságon visszavonta. A 2010 őszén az ügyben hozott elsőfokú ítéletet a Borsod-Abaúj-Zemplén Megyei Bíróság hatályon kívül helyezte, és az elsőfokú bíróságot új eljárás lefolytatására utasította. Az újabb elsőfokú ítélet valamennyi, közösség tagja elleni erőszakkal vádolt személyre végrehajtandó szabadságvesztés büntetést szabott ki.³³ Álláspontom szerint a minősítés téves volt, tekintettel arra, hogy a közösség tagja elleni erőszak megállapításának feltétele, hogy a bűncselekményt egy csoport elleni előítélet motiválja. Jelen esetben azonban az elkövetőket nem előítélet, hanem a félelem, az önvédelem motiválta. Ezzel a döntéssel a bíróság egy kisebbségeket védő szabályt a többséget védő szabályként alkalmazott. 2013 októberében a Miskolci Törvényszék megváltoztatta az elsőfokú ítéletet,³⁴ és kimondta: „nem bizonyítható, hogy a vádlottakat a cselekmény elkövetésében magyarellenes érzület motiválta, ezért őket elsősorban garázdaság miatt terheli felelősség, és ennek megfelelően a kiszabott büntetéseket enyhítette.”³⁵

³³ Társaság a Szabadságjogokért (TASZ): *Miskolci ítélet...*, i.m.

³⁴ Miskolci Járásbíróság (megismételt I. fok) 22. B.2418/2011, Miskolci Törvényszék (megismételt II. fok) 3. Bf. 2023/2012.

³⁵ Társaság a Szabadságjogokért (TASZ): *Miskolci ítéle...*, i.m.

A bíróság sajnos nem mondta ki, hogy a vádlottakat cselekményükben egy rasszista támadástól való félelem, és nem előítélet motiválta, tehát emiatt sem lett volna megállapítható a közösség tagja elleni erőszak, vagyis a gyűlölet-bűncselekmény elkövetése.³⁶ Jelen esetben figyelembe kellett volna venni azt a körülményt, hogy az eset csupán három héttel a tatárszentgyörgyi kettős gyilkosság után történt, amikor a roma közösségekben rendkívüli feszült volt a légkör: országszerte esti járőrözést, egyéb önvédelmi akciókat szerveztek újabb rasszista támadásoktól tartva. Jelen eset annyiban különbözik a fent ismertetett másik két esettől, hogy itt nem megtorlás iránti vágy vezetett a csoportok közötti konfliktushoz, hanem a gyűlölet-bűncselekmények miatti félelem által kiváltott önvédelmi reakciók jelentek meg – így ez az eset nem tekinthető gyűlölet-bűncselekménynek, mindazonáltal jól szemlélteti, hogy a gyűlölet-bűncselekmények magukban hordozzák annak veszélyét, hogy a csoportok között ellenségeskedés, bizalmatlanság alakulhat ki, ami erőszakhoz is vezethet.³⁷

A gyűlölet-bűncselekmények tehát jellegüknél fogva nem csupán az egyént és a teljes közösséget, hanem végső soron a teljes társadalmat érintik, és mint ilyenek, nem csupán büntetőjogi, de emberi jogi szempontból is megkülönböztött figyelmet érdemelnek, hiszen az egyenlőség elvének, valamint a diszkrimináció tilalma elvének súlyos sérelmével járnak.³⁸

Sandholtz *erőtéljes és kitartó, kampányszerű emberijogsértési akciókként* (*massive and sustained campaigns of human rights violation*) jellemzi a gyűlölet-bűncselekményeket.³⁹ Ezen elmélet inkább a szisztematikus, szervezett erőszakra és elnyomásra – például a népirtás eseteire – vonatkozik. A marginalizált csoportokra – például vallási csoportokra, etnikai és nemzeti kisebbségekre, szexuális kisebbségekre, öslakos csoportokra – nehéz terhet ró az állandó félelem, a folyamatos fenyegetettség, a stigmatizáltság, a mindennapos zaklatások.⁴⁰ Az ilyen típusú erőszakot – amikor egyes kisebbségi csoportok olyan rendszerességgel válnak verbális

³⁶ L. uo. ill. Jovánovics Eszter – Pap András László: *Kollektív bűnösség...*, i.m., 2013, 154.

³⁷ Dinók Henriett: *A gyűlölet-bűncselekmények...*, i. m., 2013, 67.

³⁸ Perry, Barbara – Olsson, Patrik: *Hate Crime as a Human...*, i.m., 2009, 175.

³⁹ Sandholtz, Wayne: *Humanitarian Intervention...*, i.m., 2002, 201–225.

⁴⁰ Perry, Barbara – Olsson, Patrik: *Hate Crime as a Human...*, i.m., 2009, 180.

zaklatás, garázdaság vagy akár az életüket fenyegető támadások (például gyújtogatás) célpontjaivá, hogy nem látnak más esélyt, mint elhagyni a többségi, „fehér” közösséget – *előző erőszaknak (move-in violence)* tekinthetjük. Az ilyen kontextusokban a sorozatos gyűlölet-bűncselekmények hasonló megközelítésen és szándékon alapulnak, mint a genocídiumok: az elkövetők tudatosan és szisztematikusan választják ki az áldozatokat (azok feltételezett csoporthovatartozása alapján)⁴¹ – a megfélemlítés céljával.

Stanko a *célzott erőszakra (targeted violence)* vonatkozó elméletét arra használja,⁴² hogy megragadja a csoport tagjainak sebezhetőségét, amely a támadóhoz viszonyított hátrányos helyzetükből fakad. Ez a fogalom egyértelművé teszi, hogy az ilyen jellegű erőszakos cselekmények a hatalmi viszonyok rendszerében gyökereznek.

A gyűlölet vezérelte erőszak azonban több mint néhány, adott esetben rasszista egyén megnyilvánulása: normarendszereket, társadalmi feltételezéseket, magatartásokat, elveket jelképez, amelyek a faji és nemi egyenlőtlenségek újratermelésére, hierarchikus viszonyok fenntartására irányulnak. Az elkövetők az elnyomó erőszakot alkalmazzák saját megerősítésükre, annak érdekében, hogy nekik kedvező rendet alakítsanak ki. Az erőszak a hatalom iránti vágy megnyilvánulási formája, amely megfosztja az elnyomottat szabadságától és méltóságától,⁴³ azaz megfosztja emberi jogaitól – adott esetekben pedig az életétől is.⁴⁴

Háborús időkben a gyűlölet-bűncselekmények rendkívül kegyetlen formában jelenhetnek meg. A boszniai etnikai tisztogatások idején például nők ezreit erőszakolták meg rendkívüli kegyetlenséggel és brutalitással szerb katonák, hogy megalázzák az áldozatokat, és – ahogy Neil Kressel szociálpszichológus

⁴¹ Uo. 181.

⁴² Vö. Stanko, Elizabeth A.: *Re-conceptualising the Policing...*, i.m., 2001, 309–329.

⁴³ Perry, Barbara – Olsson, Patrik: *Hate Crime as a Human...*, i.m., 2009, 181.

⁴⁴ A fenti elméleteknek a gyűlölet-bűncselekmények jogi szabályozása kapcsán is kiemelt jelentősége van. Amikor a jogalkotó a védett csoportok kialakítását illetően dönt, akkor mindenképp érdemes figyelembe venni, hogy az adott társadalomban melyek azok csoportok, amelyek ilyen rendszerszintű erőszaknak válhatnak az áldozataivá.

rámutatott⁴⁵ – így mutassák meg az ellenséges csoporttal szembeni megvetésüket és undorukat. A gyűlölet-bűncselekmények többnyire aktuális társadalmi konfliktusokhoz kapcsolódnak, és az elkövetők célja az, hogy áldozataikat megfosszák emberi méltóságuktól. Ezen a ponton a gyűlölet-bűncselekményeket ismételten a szexuális erőszakkal kapcsolatos pszichológiai elméletekhez köthetjük, illetve ez a gondolatmenet visszavezet ahhoz, miszerint ezek a hatalmi viszonyok rendszerében gyökereznek és egyfajta alá-fölérendeltségi helyzetet vázolnak. Hiszen a szexuális erőszak esetében gyakran hangoztatott érv,⁴⁶ hogy a szexuális erőszak nem más, mint a hatalomgyakorlás eszköze. Ennek egyik legszemléltetőbb példája a férfi büntetés-végrehajtási intézeteken belüli szexuális erőszak, amely nem más, mint a férfiak közötti hatalmi szerepek megtestesülése egy tekintélyelvű környezetben, ahol a fiatalabb, gyengébb elítélt arra kényszerül, hogy a világban a nőkre „osztott” szerepet töltsön be az elnyomás rendszerében.

A gyűlölet-bűncselekmények kétségtől tovább erősítik a kiegyensúlyozatlan erőviszonyokat a társadalom tagjai közötti. A *különbözők rendszerében* a felek szükségképpen sorolódnak be a „jók” vagy a „rosszak” kategóriájába. Ennek eredményeként a „másik” már nemcsak különböző, hanem a normáktól eltérő – abnormális –, alárendelt. Az elnyomó rendszerek a dualizmus talaján működnek: jó-gonosz, alá-fölérendelt, erős-gyenge stb. – és az egyik fél mindig a másikhoz viszonyítva létezik.⁴⁷ Az alárendelt csoport tagjai a „másik” státuszukból fakadóan potenciális áldozattá válnak. Az alárendelt csoporthoz tartozók esetében teljesen mindegy, hogy mit tesznek vagy nem tesznek, megfelelnek-e az „elvárásoknak” – így is, úgy is értéktelenek. Az erőszakos kölcsönhatások az alárendelt és domináns csoportok között olyan helyzetet eredményeznek, amelyben mindkét fél versenyez a különbség definiálásának előjogért, hogy így állandósítsa a társadalmi erők hierarchiáját. Ebben a helyzetben a támadók igyekeznek megerősíteni a domináns szerepüket és előjogaikat a forrásokhoz való hozzáférésben, valamint korlátozni a „másik” csoport lehetőségeit a szükségletek kielégítése tekintetében. A gyűlölet

⁴⁵ Kressel, Neil: *Mass Hate...*, i.m., 2002, 13-45.

⁴⁶ Vö. Brownmiller, Susan: *Against Our Will...*, i.m., 1975, 256-282.

⁴⁷ Perry, Barbara – Olsson, Patrik: *Hate Crime as a Human...*, i.m., 2009, 184.

vezérelte erőszak megerősíti a fennálló alá-fölérendeltségi viszonyokat, fenntartja a strukturális egyenlőtlenségeket a társadalom csoportjai között, korlátozza a „kevésbé értékesek” mobilitását, bizonytalanságban és félelemben tartja őket. Ez pedig az emberi jogok korlátozódásához vezet: ahogy Ashworth rámutat,⁴⁸ a személyi szabadság és az emberi méltóság korlátozásának szélsőséges formája a megfélemlítés és az erőszak. A gyűlölet vezérelte erőszak korlátozza és kényszeríti az áldozatot: a bántalmazó hatalmába kerül, gyakran fizikailag is képtelen a védekezésre vagy szökésre. A gyűlölet-bűncselekmények elkövetésének leggyakoribb forgatókönyve szerint általában több támadó áll szemben egy vagy két áldozattal – és valahogyan, valahonnan mindig előkerül egy újabb kéz, amely az áldozatot a földön tarthatja.

Szintén fontos szempont, hogy a gyűlölet-bűncselekmények az áldozat személyes szabadságát és mozgási szabadságát is korlátozzák. Ami az érzelmi következményeket illeti, az áldozatot sok esetben gyakorlatilag megbénítja a további bántalmazástól való félelem; ami attól is visszatarthatja, hogy a többségi társadalom tagjaival bármiféle kapcsolatot létesítsen. Az erőszak, illetve a fenyegetettség korlátozza az áldozat mozgásterét: úgy érezheti, hogy lehetőségei beszűkültek, hogy kiszorul a társadalomból. A többségi társadalom előítéletei által sújtott amerikai őslakosok arról számolnak be, hogy félnek elköltözni a rezervátumból, vagy akár csak elhagyni azt. Állításuk szerint azért nem keresnek kinn állást, mert közvetlen tapasztalataik, illetve családtagjaik, barátaik beszámolóí alapján úgy ítélik meg, hogy túl sok kockázatot rejt számukra a külvilág.⁴⁹

Tehát, a gyűlölet-bűncselekmények szándékolt eredménye az áldozat szegregálása és marginalizálása. A gettók kialakulásának történelmi gyökerei arra vezethetők vissza, hogy az embereket „biztonságos”, izolált zónákban tartsák, és az elkövetett erőszakos cselekmények hatására a csoport tagjai inkább az elszigetelt közösségi életet „válasszák”. Napjainkban a rasszista erőszak továbbra is ezt a szerepet tölti be, tekintve, hogy az erőszakos cselekmények jelentős része olyan kisebbségi egyének ellen irányul,

⁴⁸ Vö. Ashworth, Georgina: *Of Violence...*, i.m., 1986.

⁴⁹ Perry, Barbara –Olsson, Patrik: *Hate Crime as a Human...*, i.m., 2009, 186.

akik meg merik tenni azt a lépést, hogy – átlépve a társadalmi határokat – beköltöznek egy „fehérek” által lakott szomszédságba.⁵⁰ A lakhatási szegregáció veszélye, hogy megeremtheti, illetve megerősítheti a társadalomban a szegregáció és a marginalizáció mintázatait. A lakhatási szegregáció akadályát képezi a társadalmi mobilitásnak,⁵¹ mivel a lakóhely determinálja a további lehetőségeket: elzárhatja a gyerekeket a minőségi oktatástól, a bűncselekmények számának növekedéséhez vezethet, korlátozhatja a közszolgáltatásokhoz való hozzáférést, végső soron generációkra előre meghatározhatja a szegregátumokban lakó emberek sorsát. A fizikai marginalizációnak egyenes következménye a társadalmi marginalizáció: olyan társadalmi határokat hoz létre, amelyeket az emberek nem mernek és nem is tudnak átlépni. Az ellenséges légkör, a zaklatás és az erőszak a Wachtel⁵² által felvázolt *önkéntes szegregáció* (*voluntary segregation*) jelenségéhez vezet: a diszkrimináció és erőszak célpontjai inkább úgy döntenek, hogy nem hagyják el a viszonylagos biztonságot nyújtó közeget, ami pedig a gettósodás folyamatát eredményezi.

Ha a gyűlölet-bűncselekményekkel kapcsolatos diskurzust az emberi jogok szintjére emeljük, ezáltal elismerjük a fenyegetés komolyságát, amelyet a gyűlölet-bűncselekmények jelentenek. Ez a fajta erőszak nem csupán az egyén elleni erőszak, illetve és egyéni támadók szintjén létezik, hanem a társadalmi struktúrákban, a hierarchizált viszonyokban gyökerezik. Ezért be kell látni, hogy a jogi mechanizmusok – még a legdemokratikusabb államok esetében is – önmagukban csupán korlátozott védelmet nyújthatnak az áldozatok számára, ám szimbolikus jelentőségük mindenképpen lehet. Noha a jog a védett csoportok számára akkor működhet igazán, ha az érintettek rendelkeznek erőforrásokkal, befolyással és ismeretekkel, mindazonáltal tagadhatatlanul szerepe lehet a jognak a védelem kiterjesztése területén. Hasznos kiindulópont lehet a kirekesztés megnyilvánulási formái ellen irányuló jogalkotás, annak érdekében, hogy az érintett közösségek ne stigmatizált, sebezhető csoportnak lássák önmagukat. A nyugati társadalmakban hagyománya van annak, hogy a kialakult helyzetet, a sürgető

⁵⁰ Uo. 186.

⁵¹ Uo. 185.

⁵² Wachtel, Paul L.: *Race in the Mind of America...*, i.m., 1999, 221–222.

társadalmi problémákat jogszabállyal kíséreljék meg rendezni. A gyűlölet-bűncselekményekre vonatkozó jogalkotás üzenetet küld a társadalom számára, hogy mi a megengedhető és mi nem.⁵³

A megkülönböztetett figyelem indokai

Az előítélet vezérelte bűncselekményeket hatásaik mellett éppen a fogalom lényegi eleme, a motiváció különbözteti meg más bűncselekményektől, és ennek főként jogalkalmazási szempontból van jelentősége. Sok esetben a gyűlölet vezérelte bűncselekmény, így például a magyar közösség tagja elleni erőszak, a bizonyítás szempontjából különlegesnek számít, mert – a legtöbb bűncselekménytől eltérően – a tényállás tisztázásához hozzátartozik az elkövető indítékának, motivációjának a bizonyítása is. A motiváció alapvetően az elkövető szubjektív tudati állapotához kapcsolódik, ebből fakadóan a büntetőeljárás során a motiváció bizonyítása számos nehézséget vethet fel. Miután a tudati állapot tartalmára vonatkozóan közvetlen bizonyítékot gyakran nem lehet találni, ezért az indíték feltárásánál az átlagosnál is fontosabb a bűncselekmény személyi és tárgyi oldali ismérveinek vizsgálata: ezek ugyanis azok „a körülmények, amelyek objektívan megítélhetők, a külső szemlélő által is érzékelhetők és értékelhetők”.⁵⁴

Összefoglalva a gyűlölet-bűncselekmények más bűncselekményekhez való különbségeit megállapítható, hogy:

- a gyűlölet-bűncselekmények súlyosabb hatásokkal járnak mind az egyénre, mind a közösségre nézve pszichés-érzelmi, emberi jogi, társadalmi, gazdasági szempontból és üzenet-bűncselekmény jellegükből fakadóan nem csupán az áldozatra és az érintett csoportra nézve fejtik ki hatásukat;
- a gyűlölet-bűncselekmények az egész társadalomra nézve komoly következményekkel járhatnak: magukban hordozzák annak veszélyét, hogy a csoportok között ellenségeskedés alakulhat ki és elszabadulhatnak az indulatok; következésképpen az ilyen jellegű

⁵³ Bővebben l. Dinók Henriett Éva: *A gyűlölet-bűncselekmények szabályozásának...*, i.m., 2014, 26–50.

⁵⁴ Átol Dorottya [et al.]: *Közösség tagja elleni erőszak...* i.m., 2013, 89.

bűncselekmények súlyos közbiztonsági kockázatot jelentenek;

- a gyűlölet-bűncselekmények iránti kiemelt figyelem indoka többek között az is, hogy a motiváció mint lényegi elem bizonyítása megfelelő szakértelmet kíván;
- valamint: a motiváció alapján azért is sajátosak a gyűlölet-bűncselekmények, mert a szubjektív elem valamiképp objektívizálódik az áldozatok kiválasztása és az elkövető hatalmi dominanciája révén.

Felhasznált irodalom

Ahm Lim, Helen: Beyond the Immediate Victim: Understanding Hate Crimes as Message Crimes. In: Perry, Barbara and Iganski, Paul (eds.): *Hate Crimes: The Consequences of Hate Crime, Vol 2*, Westport, Praeger, 2009. 107–122.

Ashworth, Georgina: *Of Violence and Violation Women and Human Rights*, London, Change, 1986.

Association of Chief Police Officers (ACPO): *Hate Crime Operational Guidance*. 2014.
<http://www.acpo.police.uk/documents/edhr/2014/140509%20Hate%20Crime%20Op%20Guidance.pdf> *Hate Crimes: A Practical Guide*. 2014.
(Letöltés: 2014-09-20)

Átol Dorottya [et al.]: Közösség tagja elleni erőszak. Alternatív kommentár. In: *Fundamentum*, 2013, 3. szám, 79–92.

Átol Dorottya [et al.]: Közösség tagja elleni erőszak. Alternatív kommentár. In: *Fundamentum*, 2013oltán: *Cigány rulett*. Budapest, Európa Könyvkiadó, 2014.

Balogh Lídia – Pap András László: A homofób és transzfób indíttatású gyűlölet-bűncselekmények előfordulása, valamint a jogi fellépés keretei Magyarországon. In: Takács Judit (szerk.): *Homofóbia Magyarországon*. Budapest, L'Harmattan, 2011. 128–139.

- Berk, Richard A. – Boyd, Elizabeth A. – Hamner, Karl M.: Thinking More Clearly About Hate-Motivated Crimes. In: Perry, Barbara (eds.): *Hate and Bias Crime, A Reader*. New York, Routledge, 2003. 49–60.
- Brownmiller, Susan: *Against Our Will. Men, Women and Rape*. New York, Simon and Schuster, 1975. 256–282.
- Danka Anita: Rossz helyen lenni rossz időben, avagy mit üzennek a gyűlölet-bűncselekmények? In: *Föld-rész*, 2009, 3–4. szám, 92–96.
- Debreceni Törvényszék, 25.B.48/2013/23. sz.
- Dinók Henriett Éva: A gyűlölet-bűncselekmények szabályozásának általános kérdései – a kiemelt büntetőjogi figyelem mellett és ellen szóló érvek. In: *Állam- és Jogtudomány*, 2014, 4. szám, 26–50.
- Dinók Henriett Éva: A gyűlölet-bűncselekmények: dogmatika és joggyakorlat. In: *Belügyi Szemle*, 2013, 12. szám, 52–67.
- EBESZ/DIEJH: *Hate Crimes in the OSCE Region: Incidents and Responses. Annual Report for 2012*. Varsó, 2013. 13. http://tandis.odihr.pl/hcr2012/pdf/Hate_Crime_Report_full_version.pdf (2014-09-20)
- EBESZ/DIEJH: *Prosecuting Hate Crimes: A Practical Guide*. 2014. <http://www.osce.org/odihr/prosecutorsguide?download=true> (2014-09-21)
- Európai Biztonsági és Együttműködési Szervezet (EBESZ/OSCE – Organization for Security and Co-operation in Europe) 2009. december 2-án elfogadott 9/09. számú Miniszter Tanácsi határozata
- Henrard, Kristin (ed.): *The interrelation between the right to identity of Minorities and their Socio-economic Participation*. Leiden – Boston, Brill, 2013. 115–155.
- Herek, Gregory M. [et al]: Victim Experiences in Hate Crimes Based on Sexual Orientation. In: *Journal of Social Issues*, 2002, 2. szám, 243–259.

<http://www.osce.org/odihr/prosecutorsguide?download=true>

Iganski, Paul – Lagou, Sporidoula: How Hate Crimes Hurt More: Evidence from the British Crime Survey. In: Barbara Perry and Paul Iganski (szerk.): *Hate Crimes: The Consequences of Hate Crime, Vol 2*. Westport, Praeger, 2009. 1–13.

Jovánovics Eszter – Pap András László: Kollektív bűnösség a 21. század Magyarországn: magyarellenesség vádja cigányokkal szemben két emblemikus perben. In: *Fundamentum*, 2013, 3. szám, 154.

Kressel, Neil: *Mass Hate: The Global Rise of Genocide and Terror*. Cambridge, Westview Press, 2002. 13–45.

Lawrence, Frederick M.: *Punishing Hate: Bias Crimes Under American Law*. Cambridge, Ma, Harvard University Press, 1999.

Magyar Értelmező Kéziszótár. Budapest, Akadémia Kiadó, 1992.

McDevitt, Jack [et al.]: Consequences for Victims. A Comparison of Bias- and Non-Bias-Motivated Assaults. In: *American Behavioral Scientist*, 2001/4. 139–151.

Miskolci Járásbíróság (megismételt I. fok) 22. B.2418/2011

Miskolci Törvényszék (megismételt II. fok) 3. Bf. 2023/2012.

Orwell, George: *Burmai napok*. Budapest, Terebess Kiadó, 1998.

Pap András László: Overruling Murphy's law on the free choice of identity and the racial-ethnic-national terminology-triad: Notes on how the legal and political conceptualization of minority communities and membership boundaries is induced by the groups' claims. In: Perry, Barbara – Olsson, Patrik: Hate Crime as a Human Rights Violation. In: Perry, Barbara and Iganski, Paul (eds.): *Hate Crimes: The Consequences of Hate Crime, Vol 2*. Westport, Praeger, 2009. 175–191.

Perry, Barbara – Alvi, Shahid: 'We are vulnerable': The in terrorism effects of hate crimes. In: *International Review of Victimology*, 2011, 18. szám, 57–71.

Perry, Barbara (ed.): *Hate and Bias Crime, A Reader*. New York, Routledge, 2003.

- Perry, Barbara: *In the Name of Hate. Understanding Hate Crimes*. New York – London, Routledge, 2001.
- Sandholtz, Wayne: Humanitarian Intervention: Global Enforcement of Human Rights? In: Brysk, Alison (ed.): *Globalization and Human Rights*. Berkeley, University of California Press, 2002. 201–225.
- Stanko, Elizabeth A.: Re-conceptualising the Policing of Hatred: Confession
<http://www.acpo.police.uk/documents/edhr/2014/140509%20Hate%20Crime%20Op%20Guidance.pdf> (Letöltés: 2014-09-20)
- Társaság a Szabadságjogokért (TASZ): *Miskolci ítélet: az* (2013-12-05)
- Utasi Judit: A gyűlöletbűnözés háttere. In: *Kriminológiai Tanulmányok*, 48. kötet, 2011. 115–126.
- Wachtel, Paul L.: *Race in the Mind of America: Breaking the Vicious Circle Between Blacks and Whites*. New York, Routledge. 1999.
- Weinstein, James: First Amendment challenges to hate crime legislation: Where's the speech? In: *Criminal Justice Ethics*, 1993, 2. szám, 6–20.
- Woods, Jordan Blair: Taking the „Hate” Out of Hate Crimes: Applying Unfair Advantage Theory to Justify the Enhanced Punishment of Opportunistic Bias Crimes. In: *UCLA Law Review*, 2008, 2. szám, 489–541.